

24.6.65
6.96

Тоқтар ЗІКІРИН

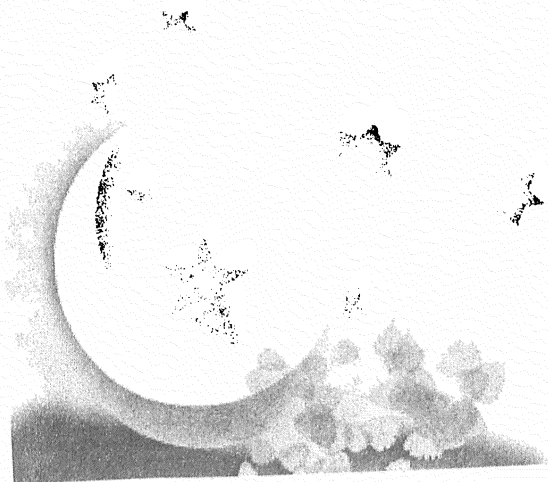
4.9.86

ҚОҢИ ҚОҚЖУЕКТЕРІ

Тоқтар ЗІКІРИН

КӨҢІЛ КӨКЖИЕКТЕРІ

Алматы
«Асыл кітап»
2009

УДК 82-1
ББК 84 (5 Қаз)-5
С 96

Зікірин Т.

З 96 Көңіл көкжиектері. — Алматы:
«Асыл кітап» баспасы, 2009. — 144
бет.

ISBN 978-601-7184-07-0

«Көңіл көкжиектері» - есімі жыр сүйер қауымға жақсы мәлім ақын Тоқтар Зікіриннің екінші жыр жинағы. Қырық жылдан бері үзбей жыр жазып, өлеңдері студент кезінен бастап республикалық басылымдарда көптеп жарық көрген еліміздің солтүстік өңірінде тұратын ақынның бұл жинағына соңғы кезде жазған өлеңдері мен жастық шақ лирикалары және бірнеше балладары еніп отыр.

43233

УДК 82-1
ББК 84 (5 Қаз)-5

3 4702250105
00(05)-09

012

ISBN 978-601-7184-07-0

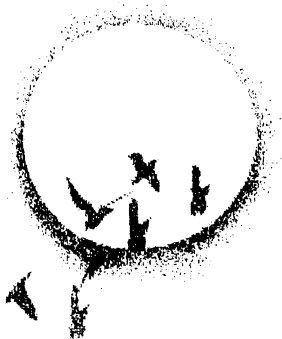
© Т. Зікірин, 2009.
© «Асыл кітап» баспасы,
2009.

Северо-Казалстанская
областная библиотека
им. С. МУКАНОВА
г. Петропавловск

*Осы өлеңдер жинағымды
өмірден қыршын кеткен
әкем Нұрахмет Зікірияұлы
мен марқұм анам Рахия
Жүзенқызына арнаймын.*

Бірінші бөлім

ҰШҚЫР УАҚЫТ АҒЫСЫ

ҰЛЫ ЖОЛ АСТАНАДАН БАСТАЛАДЫ

Ғасырдың арқалаған жаңа арманын,
Кім көрген он жылда елдің жаңарғанын.
Қайсар халық қолының жеткені көп,
Көз тігіп қарап отыр ғалам бәрін.

Биігі алған барлық досқа мәлім,
Жасампаз жарқын істен хош табамын.
Әлемге танытты елім өзін ерек,
Кешегі тойында өткен Астананың.

Қазақтан шебер аспай салар қала,
Ғажайып шаһар тікті жон арқаға.
Жерұйық орнайды деп кім ойлады,
Аңызғақ желге күйген Сарыарқада?

Қонақтары тамсанып, таңырқаған,
Көркейіп кетті-ау осы тәңір қалам.
Көңілдің көгершінін көкке ұшырып,
Шағтанып шырқады ғой жаңа ұрпақ ән.

Құрметтеп еркін өскен түз тағысын,
Алғыс айтып дастархан, түз дәмі үшін.
Сөйлеген той қонағы елбасылар,
Жасыра алмай отырды қызғанышын...

Қызғандыра алсақ біз басқаларды,
Болғанымыз шығар-ау достар алды.
Елу елдің қатарына қосылар
Ұлы жол Астанадан басталады.

ЖЕРҰЙЫҚТЫҢ КІНДІГІ

Өзіңсің ғой, Астанам,
Шаңырағы елімнің.
Жаңа жолға бастаған,
Тұғырысың сенімнің.

Келбетіңе тамсанам,
Жайнай түскен бұл күні.
Бабаларым аңсаған,
Жерұйықтың кіндігі.

Сар даланың самалын
Еркін жұтып, нәр алған.
Күмбезіндей даланың,
Құс қиялдан жаралған.

Көк Есілге келбетің
Жарасатын, сұлуым.
Жақындатып ел шетін,
Бердің жүрек жылуын.

Қалай ғажап өрілдің,
Инжуісің жаһанның.
Жастарына елімнің
Арман қала атандың!

Әлемдегі асылға
Айналып сен барасың.
Мына жаңа ғасырға
Тауып ғажап жарасым!

ЕРКІНДІК ІЗДЕП ӨСТІК

Бодан болдық,
Отарлық күн де кештік,
Жарты халық жат жұрттық тілге көштік.

Бір тәубесі — құл болып көргеміз жоқ,
Даламыз кең,
Еркіндік іздеп өстік!
Хандық құрдық
Жүз бенен руға бөліп,
Бағырлықты мұра қып, туға берік.

Атан қомы, ат жалы дегендейін,
Жорық жолда жалындап туған едік!
Хат жүзінде болғанмен бағынышты
Еркін халық намысы, ары күшті.
Иілмеген иір емен бұтағындай
Күн көшпеген өзгеге жалынышты.

Даласы кең, ақселеу даласы кең,
Топырағы қан жұтқан жарасына ем...
Қазақ керуен келеді аман өтіп,
Ғасыр жолдар, шырғалаң арасымен.

Ақ сақалды қария абыздарын
Тындап өсіп, шежіре, аңыздарын,
Көкіректе шер қатса, тоңы жібіп —
Мейірімге жеңгізген жан ызғарын.

Желтоқсанда бодандық торын үзді,
Таптық ақыр бостандық жолымызды.
Мақтан ете аламыз, мақтан ете
Егеменді, тәуелсіз елімізді!

ҚАЗАҒЫМДЫ БИІК КӨТЕР

Далам байтақ, жаным дарқан, азатпын,
Еркіндікті серік еткен қазақпын.
Көк байрақты көкке биік көтердім,
Болашақта болуы үшін ғажап күн.

Қыран құспын,
Арыстанмын, айбатпын,
Үлгісімін ар-намыстың, қайраттың,
өзгелерге өр ісіммен танылып,
дос құшақты кең әлемге жаймақпын.

Керек болса көк сауытпын, найзамын,
Құдай берген ой жағын да, бой жағын,
Қазағымның құдіретін таниды
Кең еліме көз алартса қай залым.

Бірақ мені кекке, оққа салмағын,
Бейбітшілік, таныштық қой арманым.
Көкіректе көк запыран тұнса да,
Алғы күннің асыл әнін толғадым.

Сенгесін де келер күнге, ертеңге
Ұмтыламыз орны бөлек кең төрге.
Елім менің отырғандай үй тігіп,
Көз жасынан күйіп кеткен өртеңге.

Жаңа ғасыр меже ғасыр, бел ғасыр,
Сенім деген қасиет бар менде асыл.
Бағыт-бағдар дұрыс болып бүгінгі,
Қазағымды биік көтер, белге асыр.

ТҰҢҒЫШ ПРЕЗИДЕНТІМЕ

Ел бағына туған жан-ау бұл кісі,
Сөзі менен қабысатын нұрлы ісі.
ТМД-ның төңірегінде бірлікті,
Ту көтерген президенттің тұңғышы.

Бағымызға бергенін-ай құдайдың,
Ақыл кені шалқып жатқан бір айдын.
Жас елімнің болашағы үшін де,
Елбасымның амандығын сұраймын.

Қарапайым өскен жан-ды кеншіден,
Жан таппаймыз осы күні кемсіген.
Елбасының еңбегі деп білген жөн,
Озып кетсек маңайдағы көршіден.

Сөйлеп кетсе есе бермес ешкімге,
Жорғадайын тайпандаған қос тілде.
Бүкіл әлем санасатын онымен,
Бір мәрттік бар, жарасады кескін де.

Мақсат қойған бар ісінен өте нық,
Көре алмайды ешкім, сірә, қателік.
Жылма-жылғы Жолдауымен жұртымды
Бір белеске тастады ғой көтеріп.

Тау көтерген дерсің оны Толағай,
Жаны таза мөлдіреген баладай.
Ел ырыздығын тасытқысы келеді,
Жұртының бұл жұтағанын қаламай.

Менменсіген Батысыңа алдырмай,
Қара Қытай жағын да ұмыт қалдырмай,
Ел тануда, дос табуда, шіркін-ау,
Шашасына келеді шаң шалдырмай.

Негкен білік, қандай ойлы тереңдік,
Болашаққа жол бастаған сенерлік.
Тұңғыш менің Президентіммен келер ғой
Қазағыма қол жеткізер кемелдік!

НҮР ОТАН

Мағынасын алған ойлы тереңнен,
Ел мұратын мақсат етіп кемел, кең.
Партиямыз “Нұр Отан” деп аталған,
Отанымыз нұрлы болсын дегеннен.

“Алаш” жетпей арман етіп аңсаған,
Ұлы жолда қыршын кетті қанша адам?!
Бар қазақты бір тілекке ұйытқан,
Бодандықтан қажып, жүдеп шаршаған.

Сол “Алаштың” немересі бүгінгі,
“Нұр Отаным” болсын дейік ғұмырлы.
Ешкім енді шайқалта да алмайды
Елбасымыз өзі орнатқан тұғырды.

Үлгі болып өзгелерге бірлігі,
Бүкіл әлем таныды оны бұл күні.
Әр жүректі болашаққа сендірген,
Кең далама тарап жатыр нұрлы үні.

Аясында жастар қаққан қанатын,
Шамшырағы сөнбей мәңгі жанатын.
“Нұр Отаным” – менің нұрлы үмітім,
Бар халықтан терең қолдау табатын!

ТУҒАН ЖЕР

Мәңгі жырлап келемін, бір күн емес,
Күнім жоқтай бұл менен жыр тілемес?!
О, туған жер, қымбаттым, сенер болсаң,
Сені менің сүймеуім мүмкін емес!

Жүрек мына туа егіз өзіңменен,
Егіздерде сүю бар, сезімменен.
Ең бірінші көргенім — көң аспаным,
Тырбанғанда тірегім — сені іздегем...

Өмір жолым басталып “тәй-тәй-лаған”,
Ең бірінші жылаған, айқайлаған...
Туған жерің ыстық-ау, бірақ соны —
Күйкі тірлік көшінде байқай ма Адам?

Кейбіреулер жан тиыш жай керек дер,
Мен айтар ем, ал досым ойды елеп көр...
Бақыттырақ сияқты жүз жыл тұрып,
Туған жерде құлаған бәйтеректер.

Туған жерім — қазығым оралатын,
Туған жерге гүл болып жарал, ақын!
Кіндік қаным тамған жер —
ең қымбаттым,
Ошағында лаулатып жағам отын!..

АТА ДӘСТҮР ҚЫМБАТ

Ата дәстүр мықты еді ғой салты нық,
Бірте-бірте бара ма осы сарқылып?
Ауылдағы ағайындар үйінде
Қымыз емес, ұсынып жүр жартылық.

Кейбір жастар көрсетпейді кішілік,
Ағаларға төрден орын ұсынып.
Жастық әкеп тастамайды әжейге,
Келіндері қабағынан түсініп.

Тұрмыс түзік, өсті ауылдың малы да,
Құрт, ірімшік бермес бірақ табыла.
Айран емес, көже де емес ашыған,
Қазіргілер сүтке құмар жабыла.

Қазақ деген атқа балап қанатын,
Жалғыз атын бәйгеге бір салатын.
Сол жарыстар көзден ұшты, жоқ күрес
Көгалдағы көк шөпте ізі қалатын...

Көксемеймін көнені де, ескіні,
Бүгінгі ауыл артық айтсам, кеш мұны.
Маған қымбат — біздің ата дәстүрдің
Бүгінгімен жарасымды кескіні.

АБАЙ

Абай деген, қазақ деген — бір ұғым,
Екеуі де жүректегі тұнығым.
Қазақ қайтп, қазақ бола алады,
Ту қып осы көгермесе бір ұлын?!

Сөз маржанның, ой маржанның данасы,
Кемеңгері, көзге түскен сарасы.
Абай жалғыз Құнанбайдың ұлы емес,
Бар қазақтың, алты Алаштың баласы.

Алып десең — алыпқа да келеді,
Жарық десең — жарыққа да келеді.
Бар қазақтың көзін ашқан данышпан —
Абай деген дарияның тереңі!

Асыл сөздің асып туған алыбы,
Ашылмаған әлі жұмбақ дарыны.
Әмсе әлемді тамсандырып келеді,
Шыңғыс таудың шыңға шыққан нар ұлы.

Би-болыстан биік қойып бір басын,
Шеп-шекпеннен алас ұстап тұлғасын.
Сонау алыс алмағайып заманда —
Абай деген жанып өткен жыр-жасын.

Төлім менен тәрбиеге басып мол,
Ұрпағына көрсеткен ол ашық жол.
Өмірдегі мәнді ұранға айналды,
Абай айтқан: “Бес нәрсеге асық бол!”

Дарының да, талантың да, білімің,
Үлгі бізге мағыналы ғұмырың.
Сен биікте тұрсаң — қазақ биікте,
Абай ата, биік болсын тұғырың!

ҚАСИЕТТІ ДОМБЫРА

Жанарымды жандыра,
Құмарымды қандыра,
Күмбірлетші, күй төкші,
Қасиетті домбыра!

Айтып бүгін өскенін,
Қосылғанын көшке елім.
Тасқындатып жеткізші —
Қасиетті қос шегім.

Көзін ашып дарынның,
Бағдары боп бағымның,
Дүбірлетші даламды —
Тұлпарлардай арындым.

Қанында бар қазақтың,
Дауылдасын азатты үн.
Тау суындай тасқында —
Сағағында шанақтың.

Атадан қалған мол мұра,
Шертілмесе, сол күнә!
Күмбірлетші, күй төкші,
Қасиетті домбыра!

ШАБЫТ ТІЛЕУ

Жоғалтқасын ба барымды көп,
Ой келмеді-ау ілкі мүлде.
Мен отырмын жаным жүдеп,
Қараңғы түн кірпігінде...

Түн жамылған ғарыштағы,
Тылсым әлем әуресі ме ед?
Жымындаған алыстағы
Жұлдыздардың сәулесі жоқ.

Ай да бүгін тумағасын ба,
Қап-қараңғы жүректе үрей.
Арпалыс туды бір қара басымда,
Асау шабыт тілеп дүлей...

АУЫЛДЫ АҢСАУ

Ұлымын жусан даланын,
Сүйемін қияк, гүлін де.
Жұтар ма ем салқын самалын,
Шыжыған шілде күнінде.

Ауылға қазір жетер ме ем,
Қына жолды қиялап.
Сағымнан желкен көтерген,
Қандай ыстық ұя — бақ.

Достармен ескі табысып,
Ойнар ма ем көген-көгалда?
Бала күнгідей жарысып,
Шаттыққа көңіл толар ма?

Қонырсып жетер ымыртта,
Түгін иісі қостағы.
Асаудай түспес құрыққа,
Бәрі де есте жастағы.

Батады балқып шілде күн,
Сүт сауымдай түні бар.
Аңсаған ауыл нұр демін,
Жанымды менің кім ұғар?

* * *

Ауылда қазір шілде күн,
Бақ-бақ басы үлпілдек.
Аптаптың ыстық нұр демін,
Көл жұтады біргіндеп...

Самал жоқ қырдан есетін,
Қайыңның сипап балтырын.
Мамырлап көктен көшегін,
Бұлғтарым қайда балқыдың?

Қиялды қырға сыйдырып,
Көгілжім сағым бүркей ме?
Ыстыққа қанат күйдіріп,
Ұшпайды-ау шыбын-шіркей де...

Жібi бос қазір желінің,
Құлын-бие байланбай.
Күннің қызу көрігін
Далаға үрлеп қойғандай...

Осынау жайды, күйді ұғып,
Кезі болса да сауынның,
Көл басында ұйлығып,
Табыны жатыр ауылдың...

Шыжыған аптап ішінде,
Тымырсып тұрған әлемім.
Осы бір сәтің үшін де,
Сағынып саған келемін.

БАБАЛАРЫМ ІЗІ БАР

Дүниені дүрліктіріп, сіліккен,
Өтті адамзат талай қырғын-сүріктен.
Өзін таза ұлтқа санап жүргендер,
Білмейді ғой туғанын жат сідіктен.

Жарты әлемде ойран салған тағылар,
Ағзасында жат жусасы табы бар.
Ақсүйекті ағылшынның өзінен
Мүмкін Шыңғыс қаны бары табылар?!

Батыс елдер бөрі илеген жатырлы,
Бауырына басты талай жат ұлды.
Мына орыс та өз ұлына балады
Бұйра шашты, тегі қара ақынды.

432233 Айта берсе мұндай мысал көп, тегі,
Мадиярлар бізден қалай шеттеді?
Қаны бірге сар даланың ұланы,
Небір заман венгр болып кеткелі.

Әуел баста табынғамыз Күнге біз,
Ізімізді Батыс шардан іздеңіз.
Жауларының кекіл шашын олжа еткен,
Ацтектен де алыс емес іргеміз.

Қу даланың қаңбақтайын кезбесі,
Америка ашылмаған кезде осы,
Аляскаға бұғаз басып бұғымен,
Өткенін де мүмкін екен сезбесі...

Ұшқыр қанат берген осы нар далам,
Бабаларым бармаған жер қалмаған.
Ыстық қанды Адайлардан құралған,
Мамлюктердің ерлігіне таң қалам.

Мақтан болған перғауындар елінде,
Бейбарыстың ерлік ісі тегін бе?
Дүниеде із қалдырған сияқты,
Бабаларым аттың суық терінде.

Олай болса бізде туыс көп тегі,
Аталардан қалған алыс шеттегі.
Сар даланы басып жатыр баурына,
Таза қазақ болып қана кеткені!!!

КӨШКЕНКӨНДІ САҒЫНУ

Не жетеді дейсің бұл өскен жерге,
Жаттық өсте жасамас еш пендеге.
Шөп шабушы ем анама серік болып,
Шілде айында жыл сайын Көшкенкөнде.

Көшкенкөнде ақ қайың аралы бар,
Жүпар иісі аңқыған самалы бал.
Бүлдіргенді бөктері қандай еді,
Шақыратын жазда осы баланы бар...

Көз алдымда әлі сол гүлді белең,
Акселеуі үлпілдеп үлбіреген.
Қына беткей егіске жақын жерде
Көк биеміз оттайды құлныменен.

Шабындыққа жеткен соң күн ысымай,
Жараса ма жанға бұл тұрысы жай.
Қылшылдаған шалғымен жоңышқаның
Сусылдатып аламыз тынышын-ай...

Жүтқасын ба нұр дала таң самалын,
Есімде жоқ бірде-бір шаршағаным.

Анама еріп өзімше мен де мына
Жас балауса көк шөптен жол саламын.

Бағым еді-ау жан анам маңдайдағы,
Сағынышым сарғайып солмайды өлі.
Қоста берген шайының қаймақ қосып,
Таңдайымнан кетпейді балдай дәмі.

Болмаса да алыстап, көшкенге мін,
Қарыздармын өзіңе, өскен жерім.
Көзіндей боп көрінетін анамның,
Сағынамын мен сені, Көшкенкөңім!

ЖЕЛ ДИІРМЕН

Зырылдауығы көбінде
Үп еткен желді үйірген.
Шойманның қырқа дөңінде
Бар еді жел диірмен...

Астық артып албар жақ,
Жел тұрса жетер асығып.
Қозғалған диірмен қалбандап,
Шықырламауы үшін тас үгіп...

Әбігер етер барлығын,
Ол жерде тер ғой өтелген.
Бала да күшті, шал мығым,
Арқалап бидай көтерген.

Бәрі де қимыл жасайды,
Белін жазбай бір ұдай.
Тістерін тастың қашайды
Диірменші шал Ыбырай.

Сәтін салса тез өткен,
Дән құйылар біртіндеп.
Айналған шарлы өзектен,
Ұн ағады үлгілдеп...

Желдің жойқын күшімен,
Қара тастар дөңгелеп,
Диірмендегі ісімен
Нанын тапқан елде көп.

Ұмытам қалай оны мен,
Неге оны болған жоқ дейін?
Қырдың қия жолымен,
Сол жерге соқпай кетпейім.

Қайтіп ойды түйіндермін,
Қырқаны баспай ең биік?
Шоймандағы диірменнің
Тастары жатыр деңкиіп...

АЙЫРШЫ

Есіме алдым науқанды шөп тасылар,
Атқаратын ауыл үй топтасып әр...
Қазір шілде — шөп науқан, бірақтағы
Дәл Қабдолдай айыршы жоқ та шығар?

Болмаса да алпауыт дойыр денен,
Қабдол аға-ай, өзінді шойын дер ем.
Әперуші ең бір түйреп шөмелені,
Үш салалы ашамай айырменен.

Қызыл қайың сыр бермес бұратылмай,
Сықырлайтын сабы оның сынатындай.
Жапырып шөп әперіп тастаушы едің,
Бір өзің үш жігітке тұратындай.

Неткен күш, неткен қайрат белде мығым,
Біріне есе бермес елдегінің.
Қанат жайып қайқайған машиналар,
Татымына тұратын еңбегіңнің.

Тамсандырған осылай дала жұртын,
Болмаушы еді ісінде ала бір күн.
Отырушы ең дем алып сосын бір кез,
Шалап шалған жылтырап қара мұртың...

...Қол шалғымен қазір шөп шабылмайды,
Болып алды комбайн көп ыңғайлы.
Бүгін қанша ауылдан іздесем де,
Дәл өзіндей айыршы табылмайды...

АУЫЛДАҒЫ СОҢҒЫ АРАЛЫМ

Бәрімізге кең тыныс, жайлау дала,
Құлазиды-ау деп қиын ойлауға да.
Ат тірейтін достардың ішіндегі
Ауылдағы қалғаны Сайлау ғана!

Көшіп кетті күші бар әлділері,
Қалған жұртқа қалайша сән кіреді?
Бықсытып жүр біреулер, ауылдың бұл
Болашағы жоқ деген әңгімені...

Қалаларға толатын көшіп елі,
Урбанизация деген-ау осы ма еді?
Бесік жерден безбейтін аталарым,
Қалай бізді енді ғой кешіреді?

Болжап бәрін білді кім күн ілгері,
Қиын болды-ау ауылдың бүлінгені.
Құлаққа ұрған танадай тып-тыныш қой,
Бие ағытар кез мына іңірдегі.

Құлын даусы шықпайды шұрқыраған,
Саумал иісі ол да жоқ бұрқыраған.
Тоз-тоз болып күн жеген ши ағаштан,
Жиып алған сияқты құртын анам...

Таңға дейін сауығы басылмаған,
Жоғалтқандай ауылын асыл далам.
Құлазиды-ау, көңілім, құлазиды,
Жанға батар шындығын жасырмаған.

Құндағының құрғап бұл кеткенінен,
Бала азайып барады мектебінен.
Ендігінің арманы ауылда емес,
Қалалы жер қиянда, шетте білем?

Бірақ соның бірін де елең етпей,
Көшкен елдің соңынан ере кетпей,
Тоғыз бала туғызған әйелімен
Сайлау отыр мызғымай, керемет қой!

Кіреді деп өмірдің сәні қай күн,
Берілмейді бей-бекер бәріне ойдың.
Байлап-матап қойғандай оны осында,
Туған жері атасы Мәлібайдың?!

Тағатына мен оның таң қаламын,
Басқа жерге құптаймын бармағанын.
Көшкін өмір көшінде табан тірер
Сайлау ғана сияқты соңғы аралым!..

МЕНИҢ МҰҒАЛІМДЕРІМ

Оңғарды ма әу баста құдай жолды,
Ұстаздарым ығай мен сығай болды.
Балуанның мектебіне сол жылдары
Шұғылалы шіркін-ау шырай қонды!

Өтетұғын бірінен бірі қандай,
Көрінетін біздерге ұлылардай.
Салыстырып байқасам осы күні,
Қазіргінің барады-ау құны қалмай...

Бастауышта Қажытай, Науша ағайым,
Танитұғын баланың жан сарайын.
Құлағымнан кейде бұрап алса да,
Алақанын ал қалай аңсамайын?

Екеуі де от кешкен жауынгер-ді,
Жаныменен сүйетін ауылды-елді.

Ән салғанда біздерді еліктіріп,
Ал, білімнің таусылмас тауын берді.

Істерінің болмайтын әсте кемі,
Мектебіміздің бар еді қос Шәкені.
Шәкен ағай шым-шытырық есептен
Жаңылып көрген емес еш те тегі!

Шәкен апай — ол дағы кемел еді,
Тұла бойы тұнған бір өнер еді.
Сурет салып, орысша сөйлегенде,
Алдына жан салмай-ақ желер еді.

Майдангерлер шықса да елден ғой көп,
Соғысты дәл Нәбидей көрген ғой жоқ.
Желдей есетін жағрапия сабағында,
Жаһанды өзі кезіп келгендей боп...

Солар берген білімнің арнасы кең,
Мектебім, талай биік өрге асып ең,
Тағы сенің гүлдеген кезің болды,
Нұржан, Қоқай, Есмағұл жалғасымен.

Қадірлейді асылды барында кім,
Сейтен еді-ау ұйытқан соның бәрін.
Түседі еске, шіркін-ау, түседі еске,
Сусып бара жатқанда қолындағың...

Жағып берген өшпейтін шырағымды,
Аршып берген қайнарлы бұлағымды,
Кездестірген емесің содан бері
Дәл солардай тамаша мұғалімді!